

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту

БОНДАР Т. І.

ІНКЛЮЗІЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Навчально-методичний посібник

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальностями 011 – «Освітні, педагогічні науки»,
012 – «Дошкільна освіта» та 013 – «Початкова освіта»

Мукачево
МДУ 2021

УДК 376:373(072)(075.8)

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 10 від 19. 04. 2021 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Протокол № 12 від 19.03.2021 р.*

Рецензент

Кас'яненко О. М., к.пед.н., доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти Мукачівського державного університету.

I-99

Бондар Т.І. Інклюзія в закладах освіти: навчально-методичний посібник для виконання практичних, самостійних та індивідуальних робіт для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої за спеціальностями 011 Освітні педагогічні науки, 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта (денної та заочної форми навчання). Мукачево: МДУ, 2021. 85 с. (1,1 д.арк)

У навчально-методичному посібнику представлені матеріали до виконання практичних робіт, завдання для самостійної та індивідуальної роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, за спеціальностями 011 – «Освітні, педагогічні науки», 012 – «Дошкільна освіта» та 013 – «Початкова освіта» (однойменними освітніми програмами), (денної та заочної форми навчання).

Розроблено для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових працівників та всіх, хто провадить науково-дослідницьку діяльність.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ТЕМА 1. МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА І ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	9
ТЕМА 2. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКЦІЯ РОЗВИТКУ, ПОНЯТІЙНО- КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ, ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	11
ТЕМА 3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	14
ТЕМА 4. ВІДКРИТТЯ ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	18
ТЕМА 5. ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР	21
ТЕМА 6. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ І РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	23
ТЕМА 7. ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	26
ТЕМА 8. ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	29
ТЕМА 9. ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	32
ТЕМА 10. СТРАТЕГІЯ ІНКЛЮЗІЇ: УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН, СТАНДАРТИ ДОСТУПНОСТІ Й РОЗУМНЕ ПРИСТОСУВАННЯ	36

ТЕМА 11. СПІВРОБІТНИЦТВО З БАТЬКАМИ – ОСНОВА УСПІШНОГО ВКЛЮЧЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ПРОСТІР	39
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	42
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45
ДОДАТКИ	48

ВСТУП

Доброта й милосердя – міцні два крила,
Що тримають все людство в польоті,
В порятунок природа їх людям дала,
Через них визначається, хто ти.

Навчально-методичний посібник «Інклюзія в закладах освіти» розроблено для забезпечення освітнього процесу з дисципліни «Інклюзія в закладах освіти» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, за спеціальностями 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» (однойменних освітніх програм) Мукачівського державного університету.

Метою викладання навчальної дисципліни є формування систематизованих уявлень про теоретичні, нормативно-правові засади впровадження інклюзивної форми навчання, особливості організації, проблеми і перспективи проектування інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми процесами, формування професійних компетентностей педагога щодо використання технологій навчання в умовах інклюзивного закладу освіти; розширення психолого-педагогічних знань та вдосконалення фахових умінь щодо побудови освітнього процесу, спрямованого на надання якісної освіти всім учням.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування системи теоретичних знань та практичних умінь, необхідних для організації інклюзивного освітнього процесу в закладі освіти, ґрунтуючись на інноваційних технологіях у галузі освіти навчити використовувати фахову нормативну, методичну,

наукову інформацію для розвитку професійної та освітньої діяльності закладу освіти.

Зміст курсу поділений на два змістові модулі.

Змістовий модуль 1. «Теоретико-методологічні основи інклюзивної освіти» містить п'ять тем: Міжнародна політика і законодавча база інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта: історична ретроспекція розвитку, понятійно-категорійний апарат, принципи інклюзивної освіти. Нормативно-правове забезпечення розвитку інклюзивної освіти в Україні. Відкриття інклюзії в закладах освіти. Інклюзивно-ресурсний центр.

Змістовий модуль 2. «Основи практичної реалізації принципів інклюзивної освіти» містить такі теми: Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Готовність учителя до діяльності в інклюзивному середовищі. Діагностика готовності вчителя до роботи в умовах інклюзивної освіти. Стратегія інклюзії: універсальний дизайн, стандарти доступності й розумне пристосування. Співробітництво з батьками – основа успішного включення дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

знати:

- основні положення інклюзивної освіти;
- міжнародну й вітчизняну законодавчу базу, що регламентують право на якісну освіту дітям з особливими освітніми проблемами;

- особливості впровадження інклюзивного навчання в національну систему освіти: функціонування інклюзивно-ресурсного центру;

- принципи інклюзивного навчання;

- особливості діяльності команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти;

- вимоги до посади асистента учителя;

- вимоги до посади асистента вихователя закладу ДО;

- принципи командної роботи та шляхи співробітництва з батьками;

- порядок організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти

уміти:

- ефективно взаємодіяти з колегами, батьками, учнями та студентами з особливими освітніми потребами ;

- розробляти індивідуальні плани учнів з особливими потребами;

- аналізувати зміст навчальної програми з метою подальшої модифікації та адаптації та добирати відповідні методи викладання;

- організовувати роботу на уроці з урахуванням індивідуальних особливостей учнів з особливими потребами.

- здійснювати діагностичне дослідження інклюзивного освітнього середовища,

- надавати психолого-педагогічний супровід дітям з особливими освітніми потребами;

- формувати систему позитивних міжособистісних відносин, психологічного клімату та організаційної культури в освітній установі.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин 3 кредити ЄКТС.

Набуті компетентності, що їх забезпечує вивчення дисципліни:

Загальні:

- здатність діяти соціально відповідально та свідомо;
- цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- здатність генерувати нові ідеї;
- здатність працювати в команді;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

Фахові:

- здатність здійснювати прогностичні, планувально-організаційні функції в управлінні закладом освіти;
- здатність організовувати сприятливе освітнє середовище з огляду на особливі потреби учасників освітнього процесу;
- здатність до аналізу основних чинників, тенденцій та особливостей створення інклюзивного освітнього середовища.

У навчально-методичному посібнику подано необхідні матеріали для навчально-методичного забезпечення курсу «Інклюзія в закладах освіти», що уможливило формування відповідних життєвих та фахових компетентностей здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

На вивчення дисципліни відводиться 90 годин (3 кредити ЄКТС).

ТЕМА 1.

МІЖНАРОДНА ПОЛІТИКА І ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

ПЛАН

1. Хронологія розвитку міжнародної законодавчої бази у сфері інклюзивної освіти.
2. Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю».
3. Ратифікація міжнародних правових актів Україною та їх реалізація: Конвенція ООН «Про права дитини», Конвенція ООП «Про права осіб з інвалідністю».

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: конвенція, декларація, рекомендації, різноманітність, ратифікація, ухвалення, інвалідність, медична модель інвалідності, соціальна модель інвалідності.

Питання для обговорення

1. Розкрийте провідні положення Загальної декларації про права людини.
2. Чим зумовлене ухвалення Загальної декларації про права людини?
3. Розкрийте сутність «Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю».
4. Які особливості Конвенції ООН «Про права дитини»?

5. Проаналізуйте основні положення Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю»

Частково-пошуковий рівень:

1. Проаналізуйте відмінності й спільності між статтями про освіту в Конвенції ООН «Про права дитини» й Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю».
2. З'ясуйте чинники, що уможливили розроблення потужної міжнародної бази в галузі інклюзивної освіти.

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. Чому «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю», які були ухвалені Резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року у вітчизняній законодавчій базі представлені лише в російськомовному варіанті?
2. Як Ви розумієте поняття «рівні можливості»? Наведіть приклади (з Вашого особистого досвіду) коли порушували Ваші права?
3. Напишіть промову на 3 хвилини, в якій Ви наголошуєте на необхідності забезпечення всіх людей рівними можливостями.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Загальна декларація прав людини (1948 р.)
2. Конвенція ООН «Про права дитини»
3. Всесвітня декларація про освіту для всіх (1990 р.)

4. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю».
5. Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994р.)
6. Дакарська декларація (2000 р.)
7. Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю»

ТЕМА 2.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКЦІЯ РОЗВИТКУ, ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ, ПРИНЦИПИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

ПЛАН

1. Шлях становлення та розвитку філософії інклюзивної освіти: усвідомлення переходу від медичної моделі до соціальної моделі та правової моделі розуміння інвалідності.
2. Характеристика сучасного етапу впровадження інклюзивної освіти: категорії й поняття.
3. Саламанкська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами.
4. Характеристика основних принципів інклюзивної освіти.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інклюзивне освітнє середовище, компенсаторні

можливості людини, теорія соціальної співвіднесеності, статус суб'єкта права, статус отримувача соціальних послуг, нозологія.

Питання для обговорення

1. Які умови забезпечують повне залучення дітей до навчання в середовищі загальної школи?
2. Чи вважаєте дискусійним питання спільного навчання дітей з ООП?
3. Які наслідки для включення дітей з особливими освітніми потребами до середовища ЗЗСО має неопрацьованість понятійного-категорійного апарату?
4. Які чинники впливають на дієвість інклюзивного навчання?
5. Чому сутність поняття «діти з особливими освітніми потребами» варіюється в різних документах?

Частково-пошуковий рівень

1. Знайдіть публікації в яких дослідники аналізують ставлення владних структур до освіти як до другорядного сектору, «витратної», а не інвестиційної частини державного бюджету. Схарактеризуйте наслідки такого ставлення, представлені авторами.
2. Результати дослідження громадської організації «Агенція розвитку освітньої політики» в Україні на тему «Система управління загальною середньою освітою в Україні на рівні району та області: якість, прозорість, взаємодія», що тривало протягом листопада 2013 р. – січня 2014 р., засвідчило глибоку кризу управлінської вертикалі й нагальну потребу її «перезаснування». Як вважали дослідники, управлінські структури були не спроможні забезпечити прийнятну якість управління, оскільки для цього вони б мали навчитися

виконувати абсолютно невластиву бюрократичним структурам роль «стратега» і «прогнозиста». З'ясуйте, чи змінилася ситуація сьогодні.

3. Які проблеми зазнає управлінська вертикаль на сучасному етапі?
4. Як ви ставитися до висловлювання, що «управлінська вертикаль» перебуває в глибокій кризі й потребує «перезаснування».

Творчий рівень:

1. За словами Л. Виготського, навіть найефективніше організований освітній процес школи-інтернату не вводить дитину до справжнього життя, тому що розвиток відбувається у вузькому, обмеженому колі шкільного колективу, у маленькому замкнутому світі, де все пристосовано до дефекту, усе фіксує увагу на тілесній ваді, посилює ізолюваність, сепаратизм. Унаслідок штучної ізоляції дітей, віддалення їх від сім'ї та здорових ровесників, формується особистість, невпевнена в собі, у власних силах і можливостях, не підготовлена до інтеграції в суспільство. Як ви вважаєте, чи можна вважати думку видатного психолога Л. С. Виготського слушною сьогодні? З'ясуйте, як розвивається система інституційного догляду та виховання в Україні.
2. У 2017 р. в Україні розпочалась реформа з «деінституціалізації» (ДІ). За цим терміном ховаються фундаментальні зміни системи інтернатів, в яких станом на початок 2017 р. перебували 106 тисяч дітей. При цьому 92 % з них мали родину, і лише 8 % дітей в інтернатах – сироти.

Напишіть промову на три хвилини, в якій Ви звертаєтесь до батьків, які не бажають опікуватися власною дитиною.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Про права розумово відсталих» (1971)
2. «Про права інвалідів» (1975).
3. «Концепція розвитку інклюзивного навчання» від 01.10.2010 р.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013 р.)
5. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (2017 р.)
6. Л. С. Виготський або «Моцарт в психології» <http://library.tnpu.edu.ua/index.php/exhibitions/295-vugotsk>
7. Выготский, Л. С. Педагогическая психология. М.: Педагогика-Пресс, 1999. 536 с. (Психология: Классические труды).

ТЕМА 3.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

ПЛАН

1. Соціальний етап розвитку інклюзивної освіти (1991 – 2008 рр.)
2. Правовий етап розвитку інклюзивної освіти в Україні (2009 р. – 2021 р.).

3. Проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні.
4. Досвід організації та розвитку інклюзивної освіти в Україні.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: соціальна реабілітація, гідність, дезадаптація, інституалізація, професійна компетентність педагогів закладів загальної освіти, інклюзивна модель навчання, інклюзивна траєкторія, консолідація, пріоритетний розвиток освіти,

Питання для обговорення

1. Які чинники впливають на реалізацію передбачених державними програмами заходів щодо впровадження інклюзивної освіти?
2. Які чинники забезпечували позитивну динаміку розвитку інтеграційних процесів у сфері інклюзивної освіти з 1991 до 2008 рр.?
3. У чому проявляється динамічність розвитку законодавчої бази в галузі соціального захисту?
4. У чому проявляється всеосяжність та унікальність міжнародних конвенцій?
5. Яким чином ратифікація Україною Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» вплинула на розвиток інклюзивної освіти в Україні?
6. Схарактеризуйте цінності інклюзивної освіти.

Частково-пошуковий рівень:

1. Користуючись психолого-педагогічною літературою, обґрунтуйте готовність / неготовність закладів загальної освіти до забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами (на сьогодні).
2. В Указі Президента України «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» № 1228/2007 від 18.12.2007 поставлено акцент на необхідності додаткових заходів, спрямованих на підтримку людей з інвалідністю, створення належних умов для їх гармонійної інтеграції до суспільства, безперешкодного доступу до будинків і приміщень центральних та місцевих органів виконавчої влади, об'єктів соціальної інфраструктури, привернення уваги суспільства до проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями. У чому проявляється нагальність виконання поставленого питання? Чи зреалізовані окреслені заходи?
3. На основі самостійно опрацьованих джерел, схарактеризуйте приклади прогресивного досвіду організації інклюзивної освіти в Закарпатті.

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. У чому сутність положення «Створення безперешкодного, інклюзивного середовища взято під контроль держави». Чи можемо ми назвати сучасне вітчизняне середовище – безперешкодним? Чому так? Чому ні?
2. Викладіть свої міркування щодо необхідності привернення уваги суспільства до проблем дітей з інвалідністю. Напишіть

звернення до громади, в якому Ви акцентуєте увагу на важливості надання допомоги тим, хто її потребує.

3. Чи вірна думка про те, що сучасна система освіти в Україні не забезпечує випереджального розвитку професійно орієнтованої вищої освіти через низьку компетентнісну спрямованість освіти, відсутність окреслених компетентностей учителя інклюзивного класу закладу загальної середньої освіти.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Закон України від 05 жовтня 2000 р. № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (ВВР), 2000, № 48
2. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402 – III
3. Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», 1991 р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
4. Закон України «Про дошкільну освіту» від 2001 р.
5. Постанова Кабінету Міністрів України № 784 від 29.07.2009 р. «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009 – 2015 роки «Безбар'єрна Україна».
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2009 р. № 1263-р «План заходів із виконання у 2010 р. Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо

реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року».

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1482-р від 03.12.2009 року «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 р.»
8. Закон України «Про будівельні норми»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text>

ТЕМА 4.

ВІДКРИТТЯ ІНКЛЮЗІЇ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

ПЛАН

1. Зобов'язання держави: обов'язковість організації інклюзивного навчання у закладах освіти: Закон України «Про освіту» (ст. 19, 20).
2. Принципи інклюзивного навчання у Законі України «Про освіту» (ст. 20)
3. Організація інклюзивного навчання у закладах освіти (Наказ МОН від 16.04.2018 р. №367).
4. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти (Наказ МОН від 08.06.2018 р. № 609).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: недискримінація, багатоманітність, принцип, сегрегація, розподілене лідерство, доктринерство, авторитарний стиль керівництва.

Питання для обговорення

1. Поясніть порядок організації інклюзивного навчання у закладах освіти України.
2. Чому батькам важливо дотримуватися терміну подання висновку ІРЦ до закладу освіти для зарахування дитини й організації інклюзивного навчання?
3. У чому полягає актуальність праць В. Сухомлинського на сучасному етапі розвитку інклюзивної освіти?
4. Схарактеризуйте особливості індивідуальної навчальної програми, індивідуального освітнього плану.
5. Окресліть завдання команди психолого-педагогічного супроводу.
6. У чому полягають особливості організації надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами?

Частково-пошуковий рівень:

1. Розробіть правила співпраці для команди психолого-педагогічного супроводу, що забезпечать ефективну взаємодію.
2. Які труднощі в організації інклюзивного навчання й виконанні функцій члена команди супроводу можуть зазнавати учасники команди супроводу?

3. На основі вивчення психолого-педагогічних джерел, схарактеризуйте основні принципи взаємодії учасників команди супроводу.

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. Які праці вітчизняного вченого-гуманіста І. А. Зязюна перегукуються з працями В. Сухомлинського?
2. Поясніть шляхи подолання труднощів у реалізації ІПР.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Закон України «Про освіту» (ст. 19, 20).
2. Наказ МОН від 16.04.2018 р. №367). Організація інклюзивного навчання у закладах освіти
3. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти (Наказ МОН від 08.06.2018 р. № 609).
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88 «Про затвердження порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами».
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 863;
6. Постанова КМУ № 88 від 21.02.2018;
7. Постанова КМУ № 129 від 27.02.2019;
8. Постанова КМУ № 152 від 26.02.2020 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF#Text>)

9. В. Сухомлинський «Людина неповторна»;
10. В. Сухомлинський «Серце віддаю дітям».

ТЕМА 5. ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР

ПЛАН

1. Постанова КМУ Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр від 12 липня 2017 р. № 545.
2. Поняття «Інклюзивно-ресурсний центр».
3. Завдання ІРЦ.
4. Організація проведення комплексної оцінки.
5. Організація психолого-педагогічного супроводу та надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дитині з особливими освітніми потребами.
6. Кадрове забезпечення інклюзивно-ресурсного центру.
7. Управління діяльністю інклюзивно-ресурсного центру.
8. Ведення ділової документації інклюзивно-ресурсного центру.
9. Методичні рекомендації щодо проведення конкурсу на заміщення вакантних посад педагогічних працівників ІРЦ.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: конфіденційність, дискримінація, міжвідомча співпраця, реєстр, когнітивна сфера, емоційно-вольова сфера, девіантна поведінка, консиліум, компенсаційні способи діяльності.

Питання для обговорення

1. У чому відмінність медичного розуміння інклюзії від правової моделі?
2. Що означає статус ІРЦ як юридичної особи?
3. Схарактеризуйте завдання ІРЦ.
4. У чому полягають зобов'язання ІРЦ, що забезпечують якість виконання покладених завдань?

Частково-пошуковий рівень:

1. Ознайомтеся із сайтом ІРЦ м. Мукачева та проаналізуйте його сильні сторони. Яким чином можна удосконалити веб-сторінку ІРЦ?
2. У чому полягає надання консультативної та психологічної допомоги батьками (законним представникам) дітей з особливими освітніми потребами?
3. Ознайомтеся з прикладами звітної інформації про результати діяльності інклюзивно-ресурсного центру для засновника.
4. Ознайомтеся з копією протоколу засідання команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами й схарактеризуйте основні питання засідання. Які елементи засідання викликали у Вас подив / страх / відчай/ гордість?
5. За якою допомогою можуть звертатися педагогічні працівники до фахівців ІРЦ.

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. Які труднощі виникають у процесі надання батькам консультативної допомоги? Запропонуйте стратегії, що

уможливляють подолання труднощів у взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами?

2. Розробіть тематику консультативних послуг батькам дітей з особливими освітніми потребами.
3. Опишіть власний досвід, дотичний до діяльності ІРЦ. У разі відсутності власного досвіду, знайдіть коментарі громадян на веб-сторінці ІРЦ і прокоментуйте їх.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12.07.2017 №545.
2. Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю», Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту».
3. Закон України «Про захист персональних даних».

ТЕМА 6.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ І РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

ПЛАН

1. Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей з порушеннями зору.
2. Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей з порушеннями слуху
3. Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей з порушеннями мовлення.

4. Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

5. Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

6. Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей з розладами аутистичного спектру.

7. Загальні рекомендації щодо навчання і розвитку дітей із затримкою психічного розвитку

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: кінестетичне сприймання, вербальні / невербальні засоби спілкування, тактильні матеріали, емоційно-вольова сфера, адаптація /модифікація процесу навчання, толерантність, просторово-фізичне середовище, архітектурна доступність, артикуляція, функція внутрішнього мовлення, гіперопіка, мотивація, піктограма, перфокарта, дифузне пошкодження, артикуляція.

Питання для обговорення

1. Чому вчителів необхідно володіти знаннями щодо особливостей розвитку дитини з особливими освітніми потребами?
2. Чому учні, які мають особливі освітні потреби, потребують ретельного психолого-педагогічного вивчення?
3. Схарактеризуйте особливості розвитку дітей за нозологіями.
4. У чому Ви вбачаєте спільності й відмінності при організації просторово-фізичного середовища, що враховує особливі освітні потреби?

5. Окресліть спільні й відмінні загальні рекомендації для різних нозологій щодо розвитку когнітивної сфери, емоційно-вольової сфери, мовленнєво-комунікативної сфери дітей з особливими освітніми потребами.

Частково-пошуковий рівень:

1. Ознайомтесь з методикою навчання Андраша Петьо, схарактеризуйте її сутність та сформулюйте алгоритм роботи з дітьми з ООП за цією методикою.
2. На основі самостійного опрацювання психолого-педагогічних джерел, виокреміть альтернативні методи спілкування (пиктограм).
3. Ознайомтесь з методом Дж. Айрес (4 стадії сенсо-моторного розвитку); методом «Співтворення» (О. Максимової, послідовниці М. Бернштейна); методом «Нейродинамічне моделювання руху» (А. Смолянінова), методом Анат Баніель (послідовниці М. Фельденкрайза), нейропсихологічним підходом. Підготуйте рекомендації, що уможливають використання окреслених методів.

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. У чому полягає співпраця фахівців команди психолого-педагогічного супроводу? Які тренінги забезпечують формування здатності учасників команди супроводу до командної взаємодії? Розробіть тренінг на обрану тематику.
2. Запропонуйте власний метод навчання дітей з особливими освітніми потребами.
3. Схарактеризуйте власний метод покращення поведінки дитини з особливими освітніми потребами.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. І. А. Зязюн «Педагогіка добра: ідеали і реалії»
2. Концепція Нової Української школи.
3. Колупаєва, А. А., Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. наук.-метод. посіб. К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с
4. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навчально-методичний посібник / кол. Упорядників: Патрикеева О., Софій З., Луценко І., Василашко І.; за заг.ред. В. Шинкаренко. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2013. 96 с.

ТЕМА 7.

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

ПЛАН

1. Сутність Індивідуальної програми розвитку як основного освітнього документу для дітей з особливими освітніми потребами.
2. Адаптація та модифікація
3. Індивідуальний навчальний план
4. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги. Додаток 1 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 863 від 15.11.2017, № 129 від 27.02.2019

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: компетентність; Індивідуальна програма розвитку (далі – ІПР); психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові послуги; асистент вчителя; соціальний працівник; вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, вивчення можливостей та потреб дитини, фізичний, мовленнєвий, когнітивний та емоційний розвиток,

Питання для обговорення

1. Обґрунтуйте необхідність складання індивідуальної програми розвитку?
2. Як ви розумієте процес перегляду ІПР командою супроводу з метою її коригування та визначення прогресу розвитку дитини?
3. Яка мета обов'язкового залучення батьків дитини з ООП до команди супроводу?
4. Яким чином визначають потребу у залученні додаткових фахівців для проведення корекційно-розвиткових занять з дитиною?

Частково-пошуковий рівень:

1. Опрацюйте ІПР дитини з ОПП (приклади є у вільному доступі на сторінках ЗЗСО) та поясніть необхідність окреслених адаптацій.
2. Опрацюйте ІПР здобувача освіти Опорного закладу освіти «Овруцька гімназія імені Андрія Малишка» Овруцької міської ради Житомирської області (<http://ovruchgimnaziya.osv.org.ua/individualna-programa->

rozvitku-12-29-26-06-12-2017/). Чому ця ІПР містить модифікації? Схарактеризуйте на прикладі дисциплін яких модифікацій зазнала навчальна програма.

3. Ознайомтеся з характеристикою учня з ООП, що подана в ІПР. На основі поданої характеристики опишіть власне бачення темпераменту, характеру, наявності пізнавального інтересу, тобто мотивації до пізнання нового, інтереси, мотивацію до комунікації та рівень розвитку комунікативних здібностей. Запропонуйте один вид роботи з учнем з ООП, що допоможе забезпечити позитивну динаміку проблемної сфери.

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. У чому вбачаєте проблеми складання ІПР?
2. Розробіть способи визначення потреб дитини.
3. Що необхідно зробити для того, щоб здобувач з ОПП був залучений в освітній процес?
4. Схарактеризуйте взаємодію вчителя, асистента вчителя і психолога щодо створення умов дітям з особливими освітніми потребами для здобуття якісної освіти. Яким чином фахівці враховують індивідуальні здібності, інтереси дитини з ОПП?
5. опишіть, яким має бути правильне ставлення до дітей з ООП у справжній шкільній родині.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Постанова КМ від 15 серпня 2011 р. № 872
2. Постанова КМ № 863 від 15.11.2017

3. Постанова КМ № 129 від 27.02.2019
4. Наказ МОН від 8 червня 2018 р. № 609

ТЕМА 8.
ГОТОВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ

ПЛАН

1. Ставлення вчителя до професійної діяльності в умовах інклюзивного класу як чинник впливу на успішність реалізації освітньої ініціативи у США та Канаді.
2. Структура готовності педагогічних працівників до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі у працях науковців США та Канади.
3. Готовність педагогічних працівників до інклюзивної діяльності в Україні.
4. Компетентнісний підхід до підготовки педагогічних працівників інклюзивної школи

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: упередження, інтеграція, мейнстримінг, інклюзія або повна інклюзія, теорія очікуваної поведінки, теорія запланованої поведінки, метааналіз, мультидисциплінарна команда (Канада), соціально-когнітивна теорія, формальне визнання, валідні результати, паритетні права.

Питання для обговорення

1. Назвіть чинники, що впливають на ставлення педагогів США до включення учнів з інвалідністю в освітній процес закладу загальної освіти.
2. Чим відрізняється повна інклюзія від неповної інклюзії (на прикладі психолого-педагогічного дискурсу США)?
3. Чому в Канаді вважають добробут вчителів, професіоналізм та професійний розвиток критичними чинниками підвищення рівня освіти? Чи погоджуєтеся Ви з цією тезою?
4. Схарактеризуйте сутність і структуру готовності педагогічних працівників до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти (на прикладі наукових праць вітчизняних дослідників).
5. У чому полягає співпраця між учителем й асистентом вчителя в закладах освіти України? Чи відрізняється тлумачення сутності співпраці в роботах зарубіжних вчених від підходів вітчизняних науковців? Якщо так, то чому? Якщо ні, то чому?
6. Назвіть моделі співпраці. У чому їх спільність? Відмінність?

Частково-пошуковий рівень:

1. З'ясуйте, чи порушували в Україні питання про доцільність та ефективність спеціальної освіти як сегрегованої системи?
2. З'ясуйте, що маркувало в Україні відмову від спеціальної відокремленої системи освітніх послуг, незважаючи на деякі емпіричні дані про її ефективність?
3. Чому дослідження ставлення педагогічних працівників до інклюзивної освіти в Канаді відрізнялися часовими межами від проведення подібних досліджень в Канаді?

4. Ознайомтеся з теорією соціального навчіння Дж. Роттера (<https://westudents.com.ua/glavy/80373-2-teorya-sotsalnogo-nauchnnya-dj-rottera.html>) й соціально-когнітивною теорією особистості А. Бандури (https://pidru4niki.com/10810806/psihologiya/teoriyi_osobistosti_psihologiv_ssha_yevropi). Виокреміть спільності й відмінності між цими теоріями (зверніть увагу на акценти). Сприймайте термін самоефективність як «психологічна готовність» у перекладах праць А. Бандури.
5. Ознайомтеся з трьома сучасними психолого-педагогічними працями вітчизняних науковців, дотичних до питання сутності готовності педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти та структури готовності. Проведіть порівняльний аналіз тлумачень науковців.
6. Поспілкуйтеся з асистентом вчителя (вчителем інклюзивного класу) з метою ознайомлення з особливостями співпраці двох фахівців.

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. Аргументуйте вашу згоду або спростуйте тезу, що вчитель постає ключовою перетворювальною силою в освітньому процесі.
2. Спробуйте описати майстерність трьома реченнями. Поміркуйте над тим, як майстерність вашого вчителя (педагога) або її відсутність вплинула на ваше життя.
3. Чи погоджуєтесь Ви, що «інклюзія» є правильною ідеєю і політично правильною ідеєю? Як Ви поясните акцент на «політично» правильна?

4. Яким чином МДУ формує готовність майбутніх вчителів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти?

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Садова І. І. Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 448 с.
2. Бондар Т. І. Готовність учителя початкової школи до діяльності в умовах інклюзивної освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології [Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка], 2020, № 3–4 (97–98) С. 207–218.
3. Бондар Т. І. Інклюзивна освіта у США та Канаді: тенденції розвитку: монографія. Черкаси: Видавець Третьяков О. М., 2018. 511 с.

ТЕМА 9.

ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

ПЛАН

1. Понятійно-категорійний апарат психолого-педагогічної діагностики.

2. Інструментарій для діагностики готовності вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти за місіонерським компонентом. Тести для діагностики доцільності вибору майбутніми вчителями початкових класів інклюзивно-педагогічного фаху.

3. Анкета для самооцінки адекватності ототожнення майбутнього вчителя початкових класів зі взірцем фахівця з інклюзії (модифікована методика В. Білан).

4. Тести для діагностики самовідданості служіння майбутнього вчителя початкових класів ідеалам інклюзивної освіти (модифікована методика В. Білан).

5. Тести для діагностики професійно-інклюзивної спрямованості майбутніх учителів початкових класів.

6. Тести для діагностики прийняття майбутніми вчителями початкових класів цінностей інклюзивної освіти.

7. Інструментарій для діагностики готовності вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти за компетентнісним компонентом.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: діагностика, психодіагностика, педагогічна діагностика, освітній моніторинг, педагогічний моніторинг, «психолого-педагогічна діагностика», валідність результатів, надійність і достовірність результатів, місія,

Питання для обговорення

1. Чому педагогіку називають інтегративною наукою за сутнісною природою?
2. На що спрямовані питання в тесті для діагностики готовності вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти за місіонерським компонентом? Які питання варто додати до опитувальника?

3. Що вивчають тести для діагностики самовідданості служіння майбутнього вчителя початкових класів ідеалам інклюзивної освіти (модифікована методика В. Білан]?
4. Яким чином Ви тлумачите поняття «професійно-інклюзивна спрямованість»?

Частково-пошуковий рівень:

1. Ознайомтеся з розділом 12 у навчальному посібнику Чалої Ю. М., Шахрайчука А. М. Психодіагностика, який описує мотивацію як об'єкт психологічної діагностики. Складіть педагогічний словник з теми.
2. Опрацюйте статтю Пічкур М. О. , Демченко І. І., Сулим В. Т. Фахово-ідентифікаційний вимір стану готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Чи зазнали змін анкети, запропоновані в статті та у навчально-методичному посібнику Демченко І. І., «Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика» (с. 44 – 77).
3. Ознайомтеся з діагностичним інструментарієм з інших джерел. Яким чином опитувальники впливають на організацію освітнього процесу в інклюзивному освітньому середовищі?

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. Виберіть опитувальник та проведіть опитування серед здобувачів першого та другого рівнів вищої освіти щодо вивчення стану готовності до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Проаналізуйте результати та підготуйте статтю до друку.

2. Опрацюйте статті, дотичні до питання формування інклюзивної компетентності. Виокреміть педагогічні умови, що сприяють формуванню інклюзивної компетентності учителя початкової школи / вихователя закладу дошкільної освіти / керівника закладу освіти.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест: Навч. посіб. К.: Майстер;клас, 2006. 160 с.
2. Чала Ю. М., Шахрайчук А. М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. 246 с.
http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/40695/1/Book_2018_Chala_Psykhodiahnostyka.pdf
3. Пічкур М. О., Демченко І. І., Сулим В. Т. Фахово-ідентифікаційний вимір стану готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Science and Education, 2017, Issue 10. С. 90–94.
4. Демченко І. І., Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика: навч.-метод. посіб. – Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2014. 160 с.

ТЕМА 10.
**СТРАТЕГІЯ ІНКЛЮЗІЇ: УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН,
СТАНДАРТИ ДОСТУПНОСТІ Й РОЗУМНЕ
ПРИСТОСУВАННЯ**

ПЛАН

1. Історія розвитку поняття «універсальний дизайн».
2. Принципи універсального дизайну освіти.
3. Поняття «розумне пристосування».
4. Поняття «інформаційна доступність».
5. Забезпечення архітектурної доступності.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: універсальний дизайн», «інклюзивний дизайн», ментальний бар'єр, доступність, технологічна еволюція, дискримінація, дискримінувати, сегрегація, стигматизація, пряма дискримінація, пособництво, утиск, тактильний спосіб забезпечення доступності інформації.

Питання для обговорення

1. Розкрийте сутність принципів універсального дизайну освіти.
2. Розкрийте сутність принципів недискримінації у законодавстві України та форми дискримінації (на прикладі Закону України «Про засади запобігання й протидії дискримінації в Україні» та власних прикладах).
3. Чи вважаєте ви доступність та розумне пристосування взаємопов'язаними поняттями? Чому? Чому ні?

4. Назвіть шляхи забезпечення інформаційної доступності особам з інвалідністю.

Частково-пошуковий рівень:

1. Ознайомтеся з діяльністю громадських організацій осіб з інвалідністю за місцем проживання. Якщо за місцем проживання таких організацій не існує, знайдіть, в якому місці найближче від вашого місця проживання знаходиться така організація. У чому полягає діяльність громадської організації, що опікується проблемами людей з інвалідністю?
2. Проаналізуйте веб-сайт компанії «Шелл», яка взяла на себе зобов'язання зробити усі веб-сайти однаково доступними для всіх, незалежно від віку та можливостей. Що зроблено компанією для забезпечення доступності до інформації?
3. У 2015 Кабінет Міністрів України постановою від 29 липня 2009 р. № 784; затверджує «План заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»». Чи приймалися Кабінетом Міністрів України подібні плани заходів за період з 2016 р. до нині? Якщо так, то які? Якщо ні, то чому?

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

1. Згідно з даними Всесвітньої федерації нечуючих понад 40% країн не забезпечують трансляцію новин та програм про поточні події жестовою мовою, тільки 22% країн надають послуги з субтитрування. До якої групи країн входить

Україна? Обґрунтуйте свою відповідь конкретними прикладами з власного досвіду.

2. Проаналізуйте рівень архітектурної доступності закладів освіти за місцем проживання. Які заходи можуть зробити заклади доступними?
3. Підготуйте повідомлення з підкріпленнями фото, що демонструють доступність закладу освіти за місцем проживання.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
2. Європейська Конвенція із захисту прав людини й основоположних свобод
3. Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю»
4. Закон України «Про засади запобігання й протидії дискримінації в Україні»
5. МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ Наказ 25.12.2006 N 844 Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0844290-06#Text>
6. Закон України «Про охорону дитинства» (2402-14).

ТЕМА 11.
СПІВРОБІТНИЦТВО З БАТЬКАМИ – ОСНОВА
УСПІШНОГО ВКЛЮЧЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ПОТРЕБАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ПРОСТІР

ПЛАН

1. Основні шляхи співпраці: спілкування.
2. Основні шляхи співпраці: залучення батьків до освітнього процесу.
3. Реалізація індивідуального підходу в роботі з батьками.
4. Роль батьків дитини з ООП у команді психолого-педагогічного супроводу.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Репродуктивний рівень:

Розкрийте зміст понять: формальне й неформальне спілкування, співпраця, інклюзивний простір.

Питання для обговорення

1. Прочитайте статтю «Що тут не так і як діяти: мама збрала гроші на чайник у школі, дитина не здала – їй заборонили пити воду з нього» за посиланням <https://nus.org.ua/articles/shho-tut-ne-tak-i-yak-diyaty-mama-zibrala-groshi-na-chajnyk-u-shkoli-dytyna-ne-zdala-yij-zaboronyly-pyty-vodu-z-nogo/>. Якби Ви діяли на місці батьків? Чому?
2. Перегляньте вебінар Маргарити Чайки на сайті «Всеосвіта», URL: <https://naiu.org.ua/spivpratsya-fahivtsiv-ta-batkiv-dytyny->

z-oor-osnovni-zasady-efektyvnoyi-roboty/, та складіть план. Виокреміть основні положення вебінару та обґрунтуйте їх доцільність. Складіть список проблем, які слугують причиною незадоволення батьків діями школи.

3. Чому батьки повинні знати свої права й обов'язки?

Частково-пошуковий рівень:

1. Для успішного інклюзивного навчання батьки мають стати частиною шкільної команди. Проте налагодити з співпрацю з батьками, на думку педагогів, часом не лише складно, а дуже складно. «Нова українська школа» підготувала переклад статті Крістін Рів, дефектолога із США, в якій фахівець практичні поради, що уможливлять налагодити ефективну співпрацю з батьками і бачити в батьках партнерів і помічників. Статтю ви можете почитати за посиланням <https://nus.org.ua/articles/10-pravyl-komunikatsiyi-z-batkamy-ditej-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/>
2. Чи погоджуєтеся з думкою автора, що ці поради стануть у пригоді для налагодження співпраці з батьками дітей з особливими освітніми потребами? Чому?
3. Як окреслені комунікативні стратегії допоможуть налагодити спілкування з батьками дітей без ОПП?

Творчий рівень:

Питання для роздумів (Food for thought)

Розробіть та презентуйте «Алгоритм успішної співпраці фахівців та батьків», що забезпечує злагодженість взаємодії.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Для опрацювання:

1. 10 правил комунікації з батьками дітей з особливими освітніми потребами URL: <https://nus.org.ua/articles/10-pravyl-komunikatsiyi-z-batkamy-ditej-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy/>
2. Закон України «Про освіту»
3. Нова українська школа. Порадник для вчителя. Розділ 8. Співпраця з батьками.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Сутність інклюзивної освіти.
2. Мета і завдання інклюзивної освіти.
3. Принципи розвитку інклюзивної освіти.
4. Категорійно-понятійний апарат інклюзивної освіти.
5. Нормативні (міжнародні) документи, що регулюють розвиток інклюзивної освіти в Україні.
6. Нормативні (вітчизняні) документи, що регулюють розвиток інклюзивної освіти в Україні.
7. Сутність Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні.
8. Принципи інклюзивної освіти.
9. Сутність понять «інтеграція», «мейнстримінг», «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне навчання»: спільності й відмінності.
10. Реалізація головних принципів інклюзії у провідних країнах Європи.
11. Ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому середовищі.
12. Класифікація порушень психофізичного розвитку дітей.
13. Проблеми організації педагогічного процесу в інклюзивному класі.
14. Посада асистента вчителя в інклюзивному класі.
15. Функції асистента дитини в інклюзивному класі.
16. Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.
17. Особливості навчання дітей, що зумовлені особливими потребами (порушенням розвитку).
18. Труднощі в роботі вчителя інклюзивного класу.

19. Медична модель організації роботи з людьми з інвалідністю.
20. Соціальна модель організації роботи з людьми з інвалідністю.
21. Правова модель організації роботи з людьми з інвалідністю.
22. Створення комфортного середовища в закладі освіти для всіх дітей.
23. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій освітнього процесу дітей з ООП.
24. Індивідуальна програма розвитку дитини з особливими освітніми потребами.
25. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.
26. Стратегія інклюзії: універсальний дизайн.
27. Стандарти доступності й розумне пристосування.
28. Професійна готовність учителя до діяльності в інклюзивному середовищі.
29. Співробітництво з батьками – основа успішного включення дітей з особливими потребами в загальноосвітній простір.
30. Погляди В. О.Сухомлинського щодо навчання дітей з ООП у закладах загальної освіти.
31. Ідеї психолога-експериментатора Л. Виготського.
32. Розробки проблеми розвитку інклюзивної освіти у працях сучасних науковців.
33. Цінності інклюзивної освіти.
34. Особливі освітні потреби: сутність поняття.
35. Супровід дітей, які мають синдром Дауна.
36. Педагогічні підходи в роботі з дітьми, які мають розлади аутичного спектру (альтернативно-обдарованими дітьми).

37. Робота з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку: мовленнєвий аспект.
38. Робота з дітьми, які мають синдром гіперактивності й дефіциту уваги.
39. Понятійно-категорійний апарат психолого-педагогічної діагностики.
40. Інструментарій для діагностики готовності вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти за місіонерським компонентом.
41. Діагностики доцільності вибору майбутніми вчителями початкових класів інклюзивно-педагогічного фаху.
42. Самооцінка адекватності ототожнення майбутнього вчителя початкових класів зі взірцем фахівця з інклюзії (модифікована методика В. Білан).
43. Діагностика самовідданості служіння майбутнього вчителя початкових класів ідеалам інклюзивної освіти (модифікована методика В. Білан).
44. Діагностика професійно-інклюзивної спрямованості майбутніх учителів початкових класів.
45. Діагностика прийняття майбутніми вчителями початкових класів цінностей інклюзивної освіти.
46. Поняття «універсальний дизайн».
47. Принципи універсального дизайну освіти.
48. Розв'язання питань доступності в школах (рекомендації).
49. Критерії готовності учителя до роботи в інклюзивному класі. \
50. Шляхи підвищення професійного розвитку.
51. Індекс інклюзії: критерії визначення та оцінювання ступеня інклюзивності закладу загальної середньої освіти

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азін В. О., Грибальський Я. В., Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В. Архітектурна доступність шкіл: навч.-метод. посіб. / ред. Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс. Київ: 2012. 88 с.
2. Бондар Т. І. Готовність учителя початкової школи до діяльності в умовах інклюзивної освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології [Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка], 2020, № 3–4 (97–98) С. 207–218.
3. Бондар Т. І. Інклюзивна освіта у США та Канаді: тенденції розвитку: монографія. Черкаси: Видавець Третьяков О. М., 2018. 511 с.
4. Бондар Т. І. Розвиток правової освіти в Україні. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 25. Т.1. С. 9–14.
5. Бондар Т. І., Варава О. Б. Інклюзивна освіта у США: філософське підґрунтя. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб.наук.праць молодих вчених [Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка]. Дрогобич, 2020. Вип. 31.Том 3. С. 54–62.
6. Будник О. Педагогічний супровід інклюзивної освіти: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М. , 2019 р. 232 с.
7. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навчальний курс та науково-методичний посібник / Сак Т.В. К.: СПД-ФО Парашин І.С. 2011. 101с.
8. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: [практ. посіб.] / [Тім Лорман, Джоан Дешплер, Девід Харві]; пер. з англ. – К.: СПД-ФО Парашин І.С., 2010. 296 с.

9. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання: [навч.-метод. посіб.] / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 273 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

10. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія]. К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

11. Колупаєва А. А., Таранченко О. О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: [навч.-метод. посіб.] К.: «АТОПОЛ», 2010. 96 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

12. Конвенція ООН про права дитини 413. URL: <http://www.kidrights.kherson.ua/library/Prava/images/html/conventio2.html> (дата звернення: 10.04.2018).

13. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів). Факультативний Протокол до Конвенції від 13.12.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 15.07.2018).

14. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Наказ МОН України від 01.10.2010 р. № 912 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firstedu.org.ua/index.php>. – Назва з екрану.

15. Кузьмінський А. І., Бондар Т. І. Інклюзивна освіта в Україні: нормативно-правові акти. У 3 ч. Ч. 1. Черкаси: Видавець Вовчок О. Ю. 2017. 302 с.

16. Кузьмінський А. І., Бондар Т. І. Інклюзивна освіта в Україні: нормативно-правові акти. У 3 ч. Ч. 3. Черкаси: Видавець Вовчок О. Ю. 2017. 302 с.

17. Кузьмінський А. І., Бондар Т. І. Інклюзивна освіта в Україні: нормативно-правові акти. У 3 ч. Ч. 2. Черкаси: Видавець Вовчок О. Ю. 2017. 312 с.

18. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти. Як перейти від запитання «Чому?» до запитання «Як?» Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання. №3 (57). 2010. С. 3–11.

19. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ : 2018. 252 с.

20. Основи інклюзивної освіти: [навч.-метод. посіб.] / За заг. ред. А. А. Колупасвої. К.: «А.С.К.», 2012. 307 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

21. Садова І. І. Інклюзія у закладах загальної середньої освіти України: тенденції розвитку : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 448 с.

22. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, приняты Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994. К., 2000. 21 с.

23. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами: методичний посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

24. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / За загальною редакцією Колупасвої А.А. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2012. 120.с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

25. Bondar T., Telychko N., Tovkanets H., Shcherban T., Kobal V. Trends in Higher Education in EU Countries and non-EU Countries: Comparative Analysis. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. 2020. Vol.12, Issue 1. (Suppl.1). P. 77–92. (WoSc).

ДОДАТКИ

Додаток А

Дефініції поняття «інклюзивна освіта» у науковому дискурсі США

Автор	Зміст дефініції
1982 р. М. Рейнольдс (M. Reynolds), Дж. Берч (J. Birch)	Уся історія навчання «виняткових» учнів – це постійна тенденція до прогресивної інклюзії».
1990 р. IDEA	Інклюзія – це забезпечення доцільної освіти дітям з інвалідністю з державних, приватних чи з інших установ у загальноосвітньому середовищі з дітьми, які не мають інвалідності; переміщення учнів з інвалідністю до спеціальних класів, школи або інше вилучення із загальноосвітнього середовища відбуваються лише тоді, коли учень потребує надзвичайно складного супроводу.
1992 р. М. Форест (M. Forest)	«Інклюзія означає кінець маркування, категоризації, спеціальної освіти, спеціальних класів, що не унеможлиблює надання супроводу й послуг в інклюзивному класі. Інклюзія означає зміни! Уважаємо, що зміни неминучі. Проте від нас залежить, чи прийняти зміни та змінюватися разом із ними, чи відсторонитися від змін. Тому для багатьох

	інклюзія – це страх змін! Багато працівників освіти та інших служб бояться втратити роботу, отримати нові обов'язки. Люди бояться того, чого вони не розуміють, бояться бути відповідальними».
1993 р. Дж. Роджерс (J. Rogers)	Інклюзивна освіта – це зобов'язання надавати максимально можливі освітні послуги кожній дитині в школі, класі, передбачати надання послуг, а не переміщення дитини до послуг, як у разі з відокремленими спеціальними закладами. Інклюзивності підходу досягають за умови концентрації зусиль на забезпеченні ефективного супроводу, що унеможливить відставання учнів з інвалідністю від інших учнів.
1994 р. Д. Фукс (D. Fuchs) Л. Фукс (L. Fuchs)	«Інклюзію трактують по-різному, залежно від кінцевого результату. Ті, хто прагне найменших змін, хочуть зберегти статус-кво. Ті, хто прагне більшого, наголошують на необхідності фундаментальної реорганізації школи».
1995 р. Е. Бейкер (E. Baker)	Дискусійним є питання про те, як забезпечити всіх дітей та особливо тих, хто має особливі потреби, якісною освітою, а не про те, чи потрібно імплементувати інклюзію.
1998 р. М. Уінзер (M. Winzer)	Інклюзивні школи починаються з філософії, згідно з якою всі діти повинні й можуть навчатися в загальноосвітньому середовищі, бути залученими до життя громади. Клас

	розглядають як спільноту, де цінують різноманітність, усі діти навчаються, спілкуються, співпрацюють і діляться.
2000 р. Дж. Нельсон (J. Nelson), К. Карлсон (K. Carlson), С. Палонскі (S. Palonsky)	Вдумлива інклюзія прогнозує розроблення індивідуального навчального плану для поліпшення навчального процесу та організацію позакласних заходів для учнів, які потребують додаткової допомоги.
2003 р. П. Колінз (P. Collins)	Інклюзія потребує навчального середовища, що забезпечує розвиток соціальних умінь учнів з інвалідністю. В умовах відокремлення (сегрегації), що характеризують спеціальні заклади / класи, учні зазнають труднощів у налагодженні стосунків із людьми, з'ясуванні місця й ролі в суспільстві. Пріоритетність розміщення учнів з інвалідністю в загальноосвітньому середовищі, усунення всіх варіантів альтернативного розміщення вможливають ефективність включення учнів з інвалідністю до загальноосвітнього середовища для формування соціальних навичок. Функції вчителя й наявність супроводу для учнів з інвалідністю в загальноосвітньому класі відрізняють інклюзію як чинник соціалізації від мейнстримінгу.
2003 р.	Інклюзія забезпечує соціальну

<p>М. Сепон-Шевін (M. Sapon-Shevin)</p>	<p>справедливість, спонукає суспільство шукати відповіді на запитання про характеристики особистості, що вможливають процвітання майбутнього покоління в диверсифікованому суспільстві. Упровадження моделі інклюзивної освіти стимулює суспільство до створення нової моделі суспільного устрою, яка задовольняє потреби всіх членів громади.</p>
<p>2004 р. С. Сміт (S. Smith), А. Тернбул (A. Turnbull), Р. Тернбул (R. Turnbull), М. Шенк (M. Shank)</p>	<p>Інклюзія – це «переміщення» учнів з інвалідністю до загальноосвітнього середовища та інтеграція їхнього навчального досвіду з досвідом учнів загальної школи. Інклюзивну освіту вможливають УДН, інклюзивність у ставленні до всіх учнів, співпраця, використання мультикультурного підходу до забезпечення диверсифікованих потреб учнів.</p>
<p>2004 р. Л. Уер (L. Ware)</p>	<p>Інклюзивна освіта повинна ідентифікувати та нейтралізувати всі перешкоди в навчанні всіх дітей. Інклюзивність передбачає збільшення участі в навчальному процесі не лише учнів з інвалідністю, а й усіх учнів, які зазнають труднощів, спричинених майновим станом, походженням, расовою, етнічною належністю, статтю та іншими характеристиками, які домінують у культурі суспільства.</p>
<p>2005 р. Т. Бут (T. Booth)</p>	<p>Інклюзія, або інклюзивна освіта, – це філософія, заснована на цінностях, спрямованих на збільшення участі всіх людей</p>

	у суспільному житті й освіті та зменшенні виключення й дискримінації.
2006 р. П. Шварц (P. Schwarz)	Інклюзія потребує інноваційності підходів до організації інклюзивного навчання через запровадження диференційованого навчання, оволодіння прийомами адаптації навчального плану для вдосконалення системи супроводу.
2006 р. Дж. Бератан (G. Beratan)	Усі діти з інвалідністю здобувають освіту в максимально доцільному середовищі з дітьми без інвалідності; відокремлення учнів з інвалідністю до спеціальних класів, вилучення учнів для проведення спеціальних занять або з інших причин із загальноосвітнього середовища можливі лише тоді, коли характер або тяжкість інвалідності дитини не дозволяють навчання в загальноосвітньому середовищі навіть за умови використання додаткового супроводу й створення спеціальних умов для навчання.
2006 р. Б. Уїлсон (B. Wilson)	Інклюзія – не лише місце, де навчаються діти; це філософія, яка охоплює школу; відповідальність кожного.
2006 р. М. Хестон (M. Heston)	Усі учні повинні починати навчання із загальноосвітнього класу, а потім, залежно від потреб, переходити до більш обмежувального середовища. Інклюзія починається з переконання, що учні належать до загальноосвітнього класу.
2008 р.	Інклюзивну освіту характеризують

<p>К. Савіч (C. Savich)</p>	<p>4 компоненти: 1) усі учні здобувають освіту в школі за місцем проживання; 2) підґрунтям для зарахування до загальноосвітнього класу слугує концепція природного співвідношення («the concept of natural proportions»), що передбачає відношення кількості людей з інвалідністю до чисельності осіб без інвалідності в природних умовах соціуму; 3) навчання й пізнавальна діяльність у загальноосвітньому середовищі постійно змінюються під впливом спеціальної освіти, що забезпечує успішне функціонування дітей з інвалідністю в загальноосвітньому середовищі; 4) зарахування до загальноосвітнього класу корелюється з віком учня. Розрізняють повну й часткову інклюзію. За повної інклюзії учні проводять увесь навчальний час у загальноосвітньому класі. В умовах часткової інклюзії учні з інвалідністю перебувають лише дві третини часу в загальноосвітньому середовищі.</p>
<p>2008 р. Спеллінг М. (M. Spelling)</p>	<p>Інклюзія в системі освіти США означає зобов'язання дати якісну освіту кожній дитині за місцем проживання. Система освіти забезпечує умови кожній дитині за місцем проживання, а не вимагає від дитини розлучатися із сім'єю для того, щоб отримати послуги.</p>
<p>2009 р.</p>	<p>Інклюзія не обмежується розміщенням учня з</p>

<p>С. Алмазан (S. Almazan)</p>	<p>інвалідністю в загальноосвітньому закладі; навчальні заклади повинні формувати сприятливе середовище, у якому кожен учень відчуває належність до шкільного співтовариства. Включення учнів відбувається за умови взаємодії трьох компонентів: фізичного розміщення учня певного віку в загальноосвітньому класі безбар'єрної школи, що забезпечує доступ до якісної освіти; соціальної взаємодії з однолітками; активної участі в навчальному процесі, який має необхідний супровід і послуги, для виконання завдань індивідуального навчального плану учня з інвалідністю.</p>
<p>2011 р. Р. Слі (R. Slee)</p>	<p>Культура інклюзивної школи вимагає фундаментальних змін освітньої політики, навчальної програми, педагогічного мислення й організації школи.</p>
<p>2011 р. Національний центр інклюзивної освіти («The National Center on Inclusive Education»)</p>	<p>Для інклюзивної освіти характерна віра в уміння всіх учнів; ставлення до всіх учнів як до справжніх членів громади; активна участь усіх учнів у заходах; взаємність у суспільних відносинах між членами громади. Особливість навчального процесу полягає в тому, що він забезпечує високу успішність усім учням з інвалідністю та ровесникам у загальноосвітньому класі за умови надання підтримки учням і вчителям».</p>
<p>2012 р.</p>	<p>Інклюзія – це рух за права дітей з</p>

<p>А. Лясіду (A. Liasidou)</p>	<p>інвалідністю, усіх дітей за право навчатися в загальноосвітніх навчальних закладах із ровесниками.</p>
<p>2014 р. У. Сейлор (W. Sailor)</p>	<p>Концептуальним підґрунтям інклюзивної освіти слугує справедливість, що спонукає до розподілу всіх ресурсів серед усіх учнів. Основними інструментами, що вможливають інклюзивну освіту, є застосування багаторівневої системи супроводу («БРСС»), УДН та співвикладання. Подальші кроки полягають у: а) впровадженні гнучкого фінансування через освітні програми; б) повній інтеграції поведінкової й академічної інтервенцій у межах «БРСС»; в) розширенні та підтримці новаторських і науково обґрунтованих практик через упровадження наукової діяльності.</p>
<p>2015 р. М. Гангреко (M. Giangreco), Дж. Сатер (J. Suter)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Усіх учнів приймають і забезпечують індивідуальним супроводом у школі за місцем проживання. 2. Учні здобувають освіту в класах, де частка учнів з інвалідністю пропорційна до частки людей з інвалідністю в суспільстві (у США це становить приблизно 10-12 % дітей у школі чи в класі). 3. Учні здобувають освіту з однолітками. 4. Діти й молодь із різним рівнем здібностей отримують супровід і розміщення, що вможливають активну участь у навчально-

	<p>виховному процесі й досягнення навчальних результатів, які відповідають рівневі навчально-пізнавальної діяльності учня.</p> <p>5. Освіта дітей з інвалідністю відбувається в місцях, які відвідують люди без інвалідності (наприклад, звичайні загальноосвітні класи, інклюзивні класи).</p> <p>6. Мета освіти полягає в досягненні кожним учнем індивідуальних культуровідповідних результатів, що узгоджені з потребами учня та його сім'ї.</p> <p>7. Учні постійно перебувають у середовищі з окресленими вище характеристиками.</p>
--	--

Додаток Б

Класифікація виняткових потреб та нозологій у США

<i>У. Х'юард</i> (класифікація виняткових потреб)	<i>Закон «Про освіту осіб з інвалідністю», 1992 р.</i> (« <i>IDEA</i> ») (класифікація нозологій)
інтелектуальна відсталість («mental retardation», «developmental disabilities»)	затримка (фізичного, психічного, мовного, соціального, емоційного, поведінкового) розвитку («developmental delay»)
труднощі навчання, («learning disabilities»)	особливі труднощі навчання («specific learning disability»)
емоційні та поведінкові розлади («emotional and behavioral disorders»)	емоційна збудженість («emotional disturbance»)
аутизм («autism»)	аутизм («autism»)
розлади мовлення («communication (speech and language) disorders»)	порушення мови та мовлення («speech and language impairment»)
порушення слуху («hearing impairments»)	порушення слуху («hearing impairment»)
порушення зору («visual impairments»)	глухота-незрячість («deaf-blindness»)
	глухота («deafness»)
	порушення зору та незрячість («visual impairment including

	blindness»)
фізичні травми та недуги («physical and health impairments»)	ортопедичні порушення («orthopedic impairments»)
травми мозку («traumatic brain injury»)	травми мозку («traumatic brain injury»)
множинні порушення («multiple disabilities»)	множинні порушення («multiple disabilities»)
обдаровані діти та діти з особливими талантами («giftedness and special talents»)	
	інші розлади здоров'я («other health impairments»)

Додаток В
Хронологія становлення й розвитку інклюзивної освіти
(законодавча база США)

Уперше питання освіти дітей з інвалідністю привернуло увагу федерального уряду в 1910 р. Конференція в Білому домі започаткувала рух від моделі інституційного розміщення до послуг у школах в окремих класах. Батьки організували правозахисні групи, щоб підтримувати один одного та працювати над змінами. Основні національні групи адвокації: Асоціація за права громадян із розумовою відсталістю («Association for Retarded Citizens», 1950); Рада з питань виняткових дітей («Council for Exceptional Children», 1922); Асоціація осіб із тяжкими порушеннями («Association for Persons with Severe Handicaps», 1974 р.)

Рік	Назва судової справи / закону	Сутність
1954 р.	Судова справа «Браун проти відділу освіти м. Топіки, штату Канзас».	Обґрунтовано на засадах поправки 14 від 1868 р. Конституції США, що забороняла штатам відмовляти громадянам у справедливому правовому захисті, позбавляти громадян життя, свобод або майна без належного судового процесу. У позові засуджено сегрегацію учнів на основі расової належності. Уважають

		першопочатком в історії розвитку інклюзивного руху.
1957 р.	Закон «Про громадянські права» (The Civil Rights Act).	Передбачав заходи щодо забезпечення виборчих прав афроамериканців та кримінальну відповідальність за насильницькі дії з метою перешкодити користуванню цими правами.
1958 р.	Закон «Про освіту розумово відсталих дітей» (The Education of the Mentally Retarded Children Act, P.L. 85–26).	Закон уможлилював фінансування коледжів й університетів для підготовки педагогічних працівників, які навчатимуть дітей із розумовою відсталістю.
1959 р.	Закон «Про підготовку професійних кадрів» (The Training of Professional Personnel Act of 1959, (P.L. 86–158).	Регламентував підготовку фахівців для навчання дітей, які мають розумову відсталість.
1960 р.	Доповнення до Закону «Про громадянські права» (The Civil Rights Act).	Вимога політичної рівності й розв'язання соціально-економічних проблем.

1961 р.	Закон «Про спеціальну освіту» (The Special Education Act, P.L. 87–276)	Про фінансування підготовки фахівців для навчання дітей із порушеннями слуху та зору.
1963 р.	Закон «Про підготовку фахівців для роботи з іншими категоріями інвалідності» (P.L. 88–164 The Mental Retardation Facilities and Community Mental Health Centers Construction Act).	Фактично розширено повноваження Закону 85–926, передбачено гранти для підготовки вчителів і науковців, охоплено всі категорії інвалідності.
1965 р.	Закон «Про початкову та середню загальну освіту» (The Elementary and Secondary Education Act, P.L. 89–10 («ESEA»)).	Називають першим важливим кроком федерального уряду на шляху субсидіювання послуг для «виокремленого контингенту» в загальноосвітніх початкових і середніх школах штатів (адресні гранти на освіту дітей меншин, етнічних груп і дітей, які мають обмежені можливості здоров'я, війна з бідністю). Донині закон слугує вагомим засобом федеральної підтримки

		загальноосвітніх шкіл.
1965 р.	Закон «Про школи штатів» 89–313 (The State Schools Act), що фактично є поправкою до Закону 89–10. Розділ 1 (Title 1) – для покращення умов. «Aid for Handicapped Children in State Institutions».	Уможливило адресне фінансування спеціальної освіти через надання грантів. Сприяє започаткуванню підготовки дослідників у галузі спеціальної освіти.
1966 р.	Закон 89–750 Розділ VI («Title VI») як поправка до «Закону про початкову та середню загальну освіту» ЦП 89–10. (The Elementary and Secondary Education Act, P.L. 89–10 («ESEA»)).	Організація Відділу освіти для осіб із порушеннями («Bureau for the Education of the Handicapped» («БЕН»)). Такий крок дав змогу одержувати гранти на започаткування, розширення й покращення навчальних програм для дітей з обмеженими можливостями. Цей закон також відомий як Розділ VI (Title VI). Через юридичну назву закон вважають першим законом про освіту дітей із порушеннями.
1967 р.	Закон «Про розвиток	Фінансування підготовки педагогів загальної освіти до

	педагогічної професії» (The Education Professions Development Act).	освітньої діяльності в інклюзивному класі.
1968 р.	Закон 90-538 «Про ранню допомогу дітям із порушеннями» (Handicapped Children's Early Education Assistance Aid).	Важливий закон для виховання малят та дітей з обмеженими можливостями від народження до восьми років. Це перший закон, що спрямований лише на освіту всіх дітей з обмеженими можливостями. Закон фінансував експериментальні дошкільні програми та програми початкової школи, поширюючи досвід роботи з дітьми. Закон також зобов'язував батьків брати активну участь у вихованні дітей. Уважають, що цей закон започаткував розвиток спеціальної освіти для дітей дошкільного віку.
1969 р.	Закон «Про дітей зі специфічною нездатністю до навчання» (The Children with Specific Learning Disabilities Act).	Уперше в історії спеціальної освіти федеральний уряд вимагає надання послуг дітям із труднощами в навчанні.

1970 р.	Закон «Поправки до Закону про початкову та середню загальну освіту» 91–230 (The Elementary and Secondary Education Amendments Act of 1969).	Інтегрував закон «Про дітей зі специфічною нездатністю до навчання» (The Children with Specific Learning Disabilities Act). Федеральний уряд надає штатам гранти в обмін на зусилля штатів розробити навчальну програму, що «задовольняє потреби спеціальної освіти й потреби дітей із порушеннями». Частина Д регламентувала фінансування підготовки педагогічних працівників.
1971 р.	Справа Асоціації розумово відсталих дітей штату Пенсильванії проти штату Пенсильванії (The Pennsylvania Association for Retarded Citizens v. Commonwealth).	Позов проти штату Пенсильванії після ухвалення закону, що вповноважував загальноосвітні школи відмовляти в наданні освітніх послуг дітям, «які не досягли розумового розвитку п'ятирічної дитини на період зарахування такої дитини до першого класу». Після судового слухання штат погодився надавати доступ до загальної освіти розумово відсталим дітям до 21 року на засадах рівності. Основні положення: діти з розумовою відсталістю можуть скористатися програмою

		<p>навчання та професійної підготовки;</p> <p>освіту не варто звужувати до функції надання дітям академічного досвіду;</p> <p>діти з розумовою відсталістю мають право на обов'язкову безкоштовну державну освіту (протиправність виключення);</p> <p>науково обґрунтовано таку тезу: що раніше діти з розумовою відсталістю починають навчання, то кращих навчальних результатів досягають.</p>
1971 р.	Справа Мілза проти Відділу освіти округу Колумбія (Mills v. Board of Education of the District of Columbia).	<p>Окружний суд постановив, що, відповідно до Конституції США, відділам освіти заборонено відмовляти в наданні освітніх послуг дітям із порушеннями через брак коштів, тому що поправка 14 Конституції США забороняє ускладнювати нелегке життя дітей з інвалідністю за браком коштів (постанову про право кожної дитини на безкоштовну освіту незалежно від тяжкості порушення взято за основу Закону 1975 р. «Про освіту всіх дітей з порушеннями».</p>

1972 р.	Поправка 24–424 «Про економічні можливості» («The Economic Opportunities Amendments»).	Уможливив підтримку прогресивних дошкільних програм, збільшивши участь дітей, які мають обмежені можливості здоров'я в дошкільних програмах.
1972 р.	Закон «Про реабілітацію» 93–112 («The Rehabilitation Act»), Секція 504 – «Білль про права людей із порушеннями».	Вимога припинити дискримінацію осіб із порушеннями й надавати послуги на засадах рівності громадян (перший федеральний закон, що захищав права людей з інвалідністю).
1973 р.	Закон «Про поправки до закону ESEA 93–380» Розділ VI («Title VI»).	Попередник 94–142. Штати закликають до планування освіти для всіх дітей з обмеженими можливостями. Обговорено питання про найменш обмежувальне середовище, недискримінаційне тестування й оцінювання, належний процес розміщення та програми для талановитих дітей. Виокремлюють дітей «які піддаються навчанню» («educable»), і «які не піддаються навчанню» («uneducable»).
1974 р.	Створення	Заклик за закриття всіх

	Асоціації осіб із тяжкими порушеннями (Association for Persons with Severe Handicaps).	спеціальних (закритих) установ для людей із інвалідністю.
1975 р.	Закон «Про освіту всіх дітей із порушеннями» (The Education for all Handicapped Children Act, P. L. 94–142).	<p>Систематизує федеральні програми в єдиний закон, зобов'язує заклади освіти надавати безкоштовну, адекватну до навчальних запитів освіту (FAPE – free, appropriate public education).</p> <p>Чотири завдання:</p> <p>«гарантувати всім дітям із порушеннями безкоштовну доцільну державну освіту, що забезпечує спеціальні освітні послуги для задоволення особливих освітніх потреб таких дітей»;</p> <p>«гарантувати захист прав дітей із порушеннями та їхніх батьків»;</p> <p>«надавати допомогу відділам освіти штатів для забезпечення освітою всіх дітей із порушеннями»;</p> <p>«оцінювати й забезпечувати навчальні досягнення дітей із</p>

		<p>порушеннями».</p> <p>Частина Б закону (фінансування) надавала право дітям з інвалідністю віком від 3 до 5 років користуватися безкоштовними освітніми послугами.</p> <p>Невідповідність політики штату, школи означала втрату федерального фінансування.</p>
1975 р.	<p>Закон «Про зміни до Закону «Про освіту всіх дітей із порушеннями» (The Amendments to EHA, 98–199).</p>	<p>Підтримка перехідного періоду від середньої школи до дорослого життя осіб з особливими освітніми потребами. Закон зобов'язує планування плану переходу, розроблення стратегії працевлаштування після закінчення школи. Планування фіксують в індивідуальному навчальному плані кожного учня (ІНП), де також зазначають направлення та прикріплення учня (випускника) до установи або до спільноти; забезпечення доступу до фінансових ресурсів громади, зокрема працевлаштування та інших подальших послуг. ІНП повинен також конкретно визначати, хто</p>

		відповідає за кожен етап переходу.
1983 р.	Закон «Про зміни до Закону «Про освіту всіх дітей із порушеннями»; розширено дію Закону 99–457 від 1975 р.	Створення на рівні штату комісій із раннього втручання (від народження), розроблення індивідуального плану обслуговування сім'ї, розвиток програм із раннього виявлення дітей з особливими потребами, планування дій із раннього втручання, розвиток мультидисциплінарної моделі надання послуг, підвищення ролі сім'ї в наданні послуг, надання континууму послуг для поступового переходу від однієї системи до іншої, розвиток обов'язкової системи підготовки персоналу.
1986 р.	Закон «Про захист дітей із порушеннями» (The Handicapped Children's Protection Act, P.L. 99–372).	Сприяв підвищенню активності батьків щодо захисту інтересів дітей через подання судового позову. Закон уможлилював надання фінансової допомоги батькам для сплати послуг адвокатів та судові витрати.
1986 р.	Судова справа «Роуз проти «Ради за кращу	Ініціювала зміни у фінансуванні освіти, покладаючи відповідальність на штати не

	освіту», Верховний суд шт. Кентуккі (Kentucky Supreme Court « <i>Rose v. Council for Better Education</i> »).	лише за справедливе фінансування освіти («equal financing»), а й за забезпечення рівних можливостей («equal educational opportunity»).
1989 р.	Закон «Про громадян США з інвалідністю» 101–336 (Americans with Disabilities Act («ADA»)).	Пріоритетне завдання – забезпечення комплексного захисту людей з інвалідністю. Закон заборонив дискримінацію на підставі інвалідності під час працевлаштування, користування громадськими місцями, транспортом і спілкування. Розширено положення Розділу 504 на всі громадські послуги та житло; державні служби – публічні бібліотеки, медичні послуги, транспорт; громадські приміщення – ресторани, готелі, театри, продуктові магазини; заборона дискримінації в державному та приватному транспорті; вимога забезпечення субтитрами й телекомунікаційними послугами людей із порушеннями слуху й

		МОВИ.
1990 р.	Закон «Про освіту осіб із інвалідністю» (Individuals with Disabilities Education Act, P. L. 101–476).	Змінив назву Закону «Про освіту всіх дітей із порушеннями» 94–142 (1975 р.) на Закон «Про освіту осіб з інвалідністю» та поправок до нього, зокрема й мову закону. Замість термінів «вади», «порушення» ужито термін «особи, які мають інвалідність». Додано дві нові категорії інвалідності, які дають право на отримання освітніх послуг: аутизм і черепно-мозкова травма. Наголошено на необхідності забезпечення плану переходу (див. поправка 98–199). Регламентує включення всіх учнів незалежно від їхньої фізичної та розумової здатності.
1991 р.	Поправка 102–119 до Закону «Про освіту осіб з інвалідністю» 101–476.	Зміни в термінології законів продовжено, а також розширено Частину Н Закону 99–457 щодо діапазону послуг.
1994 р.	Закон «Цілі 2000: Навчання Америки» (Goals 2000: Educate	Фінансування на розроблення й реалізацію восьми вагомих національних завдань із реформування освіти, які повинні

	America Act, P. L. 103–227).	бути досягнуті до 2000 р. Зокрема, закон вимагав від штатів розробляти високі стандарти оцінювання навчальних результатів учнів, що засвідчують успішність учнів у досягненні окреслених стандартів.
1997 р.	Перезатвердження Закону «Про освіту осіб з інвалідністю» (Individuals with Disabilities Education Act, P. L. 105–17).	Наголошував на забезпеченні якісної державної освіти дітям з інвалідністю через поліпшення навчання учнів; містив найбільш суттєві зміни з часу ухвалення Закону 94–142; посилював роль батьків. Забезпечував доступ до загальноосвітньої навчальної програми; акцентував увагу на досягненні реальних освітніх цілей дітьми з інвалідністю. Закон наголошував, що стандарти й оцінювання повинні бути однаковими для всіх учнів, незалежно від того, чи мають вони право на отримання послуг згідно з Розділом І. Закон закріплював принцип, відповідно до якого учні, які отримують супровід згідно з Розділом І, мають дотримуватися однакових вимог, як і «типові» учні. Закон

		<p>заохочував посередництво між батьками й вчителями для розв'язання суперечок; передбачав більшу гнучкість у використанні дисциплінарних заходів; регламентував реструктуризацію умов фінансування для розвитку малозабезпечених шкіл; уточнював, що планування етапів переходу від школи до дорослого життя дітей з інвалідністю повинно починатися у віці 14 років; ухвалював положення про ранню інтервенцію (перед штатами поставили завдання розробити багатодисциплінарну, обов'язкову, координаційну програму ранньої інтервенції для дітей віком від народження до 2 років і їхніх сімей).</p>
2001 р.	<p>Закон «Жодної дитини позаду» (No Child Left Behind – «NCLB»), перезатвердження Закону «Про початкову та</p>	<p>Передбачав надання «усім дітям справедливої, рівної можливості отримати висококваліфіковане навчання та досягнути показника, щонайменше вищого від середнього, на підсумковому тестуванні відповідно до навчальних стандартів штату».</p>

	<p>середню освіту» (The Elementary and Secondary Education Act), часто вжито в покликаннях як «ESEA», 2002.</p>	<p>Уперше за всю історію інклюзивної освіти діти з інвалідністю включені до системи оцінювання. Уперше вжито термін «evidence-based strategies». У цілому виокремлено чотири основні принципи: більша підзвітність, більше свободи для штатів і спільноти (тобто більше контролю з боку місцевого управління), використання апробованих методів навчання (доказових). Його мета полягає в тому, щоб переконатися, що кожен учень має доступ і досягає високих освітніх стандартів. Розширено вплив федерального уряду на освіту.</p>
2004 р.	<p>Перезатвердження Закону «Про освіту осіб з інвалідністю» (Individuals with Disabilities Education Act, P. L.108–446).</p>	<p>Виокремлено дві основні причини перезатвердження закону: 1) потреба в наданні освітніх послуг, що відповідають індивідуальним потребам дитини, для підготовки дитини до подальшої освіти, працевлаштування та самостійного життя; 2) необхідність охороняти права дітей та їхніх батьків.</p>

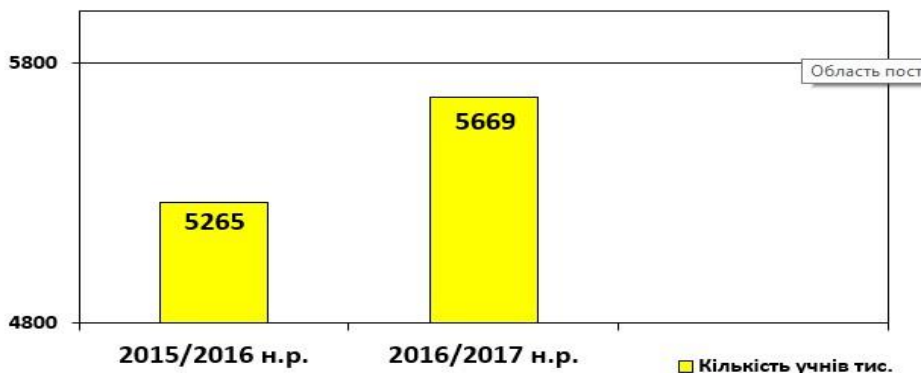
		<p>Наголошено на доступі учнів з інвалідністю до навчальної програми загальноосвітньої школи й участі в загальному оцінюванні відповідно до положень «NCLB». Отже, «NCLB» і «IDEA» зосереджують увагу на запитаннях «чого навчати» (навчальний план), «де навчати» (навчальне середовище), «що оцінювати і яких результатів очікувати від учнів з інвалідністю».</p>
2008 р.	<p>«Про зміни до Закону «Про американців з інвалідністю» (The Americans with Disabilities Amended Act of 2008, P. L. 110–325).</p>	<p>Відмова від судових інтерпретацій інвалідності, оскільки вони обмежували реалізацію концепції інвалідності, схваленої Конгресом.</p> <p>Включення порушень, які розвивалися внаслідок ремісії або мали епізодичний характер, якщо вони істотно обмежують життєву активність людини.</p> <p>Посилення уваги до необґрунтованих вірувань, соціальних міфів і стереотипів як чинників протидії, дискримінації осіб з інвалідністю.</p> <p>Надання конкретних</p>

		повноважень комісії з питань забезпечення рівних можливостей працевлаштування («The Equal Employment Opportunity Commission»), генеральному прокуророві й секретареві відділу транспорту (міністерства) щодо розроблення правил реалізації визначення інвалідності в цьому законі.
2009 р.	Федеральна програма «Гонка до вершин» (Race to the Top)	Спрямовано понад 4 мільярди доларів США 19 штатам, що розробили ефективні навчальні програми загальноосвітньої школи. Ці штати надають освітні послуги 22 мільйонам учнів та працевлаштовують 1,5 мільйона вчителів у 42 тисячах шкіл, що складає 45 відсотків усіх учнів загальноосвітніх шкіл, які становлять 42 % усіх учнів з низьким рівнем доходу по всій країні.
2015 р.	Закон «Кожен учень досягає успіху» (The Every Student Succeeds Act, («ESSA»)).	Послаблено жорсткий федеральний контроль щодо вимог стандартизації; повернено контроль за освітою урядам штатів і місцевим органам управління освітою. Від штатів

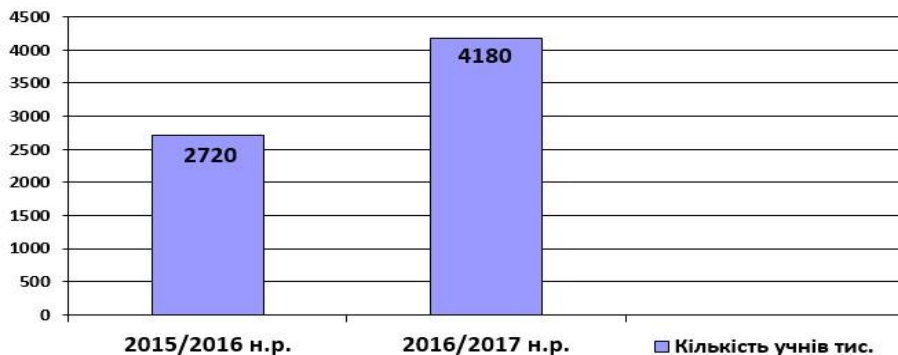
		<p>очікують розроблення планів із поліпшення діяльності шкіл, що не змогли забезпечити прогнозованого рівня успішності учнів за результатами щорічного незалежного тестування; підготовки висококваліфікованих учителів і керівників для підвищення ефективності навчання учнів та для розв'язання проблеми дефіциту вчителів спеціальної освіти; підвищення готовності вчителя до професійної діяльності в інклюзивному класі. Закон регламентує використання превентивних заходів, зокрема моделі «БРСС», що забезпечує залученість учнів з інвалідністю до навчального процесу, уможливорює поліпшення поведінки учнів.</p>
--	--	--

Додаток І
**Динамічність організації інклюзивного освітнього
середовища в Україні**

**КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ У
СПЕЦІАЛЬНИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ**

**КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ, ЯКІ НАВЧАЮТЬСЯ В
ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

**ІНФОРМАЦІЯ ПРО КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ, ОХОПЛЕНИХ
ІНКЛЮЗИВНИМ НАВЧАННЯМ**

№	Назва областей	2014/2015 н.р.	2015/2016 н.р.	2016/2017 н.р.
1	Вінницька	31	42	113
2	Волинська	145	156	268
3	Дніпропетровська	152	168	237
4	Донецька	0	81	108
5	Житомирська	83	158	260
6	Закарпатська	74	108	151
7	Запорізька	57	66	147
8	Івано-Франківська	5	13	54
9	Київська	232	287	443
10	Кіровоградська	58	99	188
11	Луганська	9	12	35
12	Львівська	97	62	149
13	Миколаївська	33	39	32
14	Одеська	92	99	118
15	Полтавська	176	200	266
16	Рівненська	86	109	197
17	Сумська	37	42	72

18	Тернопільська	44	31	68
19	Харківська	24	24	33
20	Херсонська	116	110	154
21	Хмельницька	212	209	227
22	Черкаська	56	54	135
23	Чернівецька	8	130	169
24	Чернігівська	56	76	112
25	м. Київ	282	345	444
	Усього	2165	2720	4180

**КІЛЬКІСТЬ ІНКЛЮЗИВНИХ, СПЕЦІАЛЬНИХ КЛАСІВ
ТА ДІТЕЙ В НИХ У РОЗРІЗІ РЕГІОНІВ (2016/2017 н. р.)**

№	Назва області	ЗНЗ з інклюзивним навчанням	Кількість інклюзивних класів
1	Вінницька	62	94
2	Волинська	143	213
3	Дніпропетровська	76	154
4	Донецька	14	34
5	Житомирська	137	241
6	Закарпатська	82	130
7	Запорізька	45	75

8	Івано – Франківська	42	52
9	Київська	148	301
10	Кіровоградська	87	112
11	Луганська	14	26
12	Львівська	52	101
13	Миколаївська	17	27
14	Одеська	38	70
15	Полтавська	105	202
16	Рівненська	98	149
17	Сумська	24	44
18	Тернопільська	21	42
19	Харківська	8	20
20	Херсонська	51	101
21	Хмельницька	57	150
22	Черкаська	71	116
23	Чернівецька	31	60
24	Чернігівська	62	90
25	м. Київ	33	111
	Усього	1518	2715

**ІНКЛЮЗИВНІ ГРУПИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ (СТАНОМ НА 01.01.2017 р.)**

Рік	Кількість груп	Чисельність в них дітей
2016	116	1 774
2017	275	4 731

**ГРУПИ КОМПЕНСУЮЧОГО ТИПУ В ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (СТАНОМ НА 01.01.2017 Р.)**

Тип групи компенсуючого типу	Кількість груп	Чисельність в них дітей
Спеціального призначення	4 137	65 606
Санаторні групи	1 386	31 047

Додаток Д
Статистичні дані інвалідизації в Україні

1991 р.	1,591 млн
1994 р.	2102,4 тис. чоловік з обмеженими фізичними можливостями 130194 дітей
1995 р.	2,230 135366 дітей
1996 р.	2,322 141107 дітей
1997 р.	2,380 146930 дітей
1998 р.	2,376 152210 дітей загальна кількість дітей- інвалідів зросла на 25,4 відсотка.
1999 р.	2,519 2,5 млн, тобто близько 5% усього населення країни
2001 р.	2509,5 тис. Питома вага осіб з обмеженими фізичними можливостями серед населення зросла з 1991 року до 2001 року відповідно з 4 до 5 відсотків
2002 р.	2,659
2003 р.	Налічувалося 2,68 млн. осіб, або майже 5,6 відсотка усього населення держави
2004 р.	2,60 млн
2005 р.	2,47 млн
2006 р.	Кількість інвалідів становила 2,495 млн. осіб, або 5,3 відсотка чисельності населення
2007 р.	2,449,5

2008 р.	2,442,6
2009 р.	2,430,1
2010 р. 1 січня 2010 р.	2,673,8 2 млн. 741 тис
2011 р.	2,710,0. За даними Центральної психолого-медико-педагогічної консультації, за підсумками 2011 року в Україні виявлено 864834 дитини з порушеннями психофізичного розвитку, що становить 10,9 % від загальної кількості дітей в Україні
2012 р.	2,777,6.
2013 р.	2,788,2 млн 6,1 % усього населення держави; дітей - більше 167 тис. (2% від всього дитячого населення)
2014 р.	2, 8 млн 6,1%. Станом на 1 січня 2014 року кількість дітей з інвалідністю сягнула 167059 осіб, або 2,0 відсотка усього дитячого населення України.
2016 р. (на початок року)	2,6 млн. В Україні - 151 тис. дітей з інвалідністю. 39 тис. навчаються в спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах та навчально-реабілітаційних центрах (НРЦ).
2016 р. (на грудень)	В Україні понад 2 мільйони 800 тисяч людей мають статус інваліда, з них 151 тисяча – діти. Це 6,1 відсотка до загальної кількості населення .

Навчально-методичне видання

Бондар Т. І.

ІНКЛЮЗІЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Навчально-методичний посібник

Тираж 300 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>